

Sygn. akt V CZ 59/07

POSTANOWIENIE

Dnia 22 czerwca 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący)

SSN Zbigniew Strus (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa K. F.

przeciwko K. C.

o ochronę dóbr osobistych,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 22 czerwca 2007 r.,

zażalenia powoda na postanowienie Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 27 lutego 2007 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie.

Uzasadnienie

W sprawie z powództwa K. F. o ochronę czci i dobrego imienia powoda – przez zamieszczenie zakazów i nakazów o charakterze niemajątkowym oraz zasądzenie zadośćuczynienia w kwocie 20000 zł - zakończonej w sądzie pierwszej instancji wyrokiem z 21 grudnia 2006 r. oddalającym powództwo, powód reprezentowany przez kwalifikowanych pełnomocników – radców prawnych wniósł apelację, zaskarżając wyrok w całości. Wartość przedmiotu zaskarżenia określił na 20 000 zł i uiścił przelewem na rachunek Sądu Okręgowego opłatę w kwocie 1000 zł. Zaskarżonym postanowieniem Sąd Apelacyjny, któremu apelację przedstawiono odrzucił ją uznając, że nie została należycie opłacona (art. 130² § 3 k.p.c. w związku z art. 373 k.p.c.), ponieważ od apelacji zawierającej żądanie zmiany wyroku w części dotyczącej roszczeń majątkowych i niemajątkowych (ustalenie, że dobra osobiste zostały naruszone, nakazanie zaniechania dalszych naruszeń i przeproszenie powoda) należna opłata wynosi 1600 złotych, tj. 1000 zł opłaty stosunkowej i 600 zł opłaty stałej.

Powód zaskarżył to postanowienie zażaleniem, w którym domagał się uchylenia tego postanowienia i zasądzenia kosztów procesu postępowania zażaleniowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych mająca w sprawie zastosowanie ze względu na dzień zakończenia postępowania w sądzie pierwszej instancji i treść art. 149 ust. 1 zawiera przepis art. 26 ust. 1 pkt 3 stanowiący, że opłatę stałą w kwocie 600 złotych pobiera się od pozwu o ochronę dóbr osobistych. Ustawa nie określa bliżej treści żądań takiego pozwu, a z przepisów prawa materialnego wynika, że mogą one mieć charakter niemajątkowy lub majątkowy, przy czym nie jest to alternatywa rozłączna. Wynika to z kolejnych zdań art. 24 ust. 1 kodeksu cywilnego. Różnorodność zdarzeń powodujących naruszenie dóbr osobistych usprawiedliwia pozostawienie poszkodowanemu sposobu ochrony. Wymieniony przepis upoważnia

pokrzywdzonego do żądania zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny (na zasadach przewidzianych w kodeksie) oraz żądania odszkodowania na zasadach ogólnych. Zarówno żądania niemajątkowe jak i zadośćuczynienie są środkami ochrony naruszonego lub zagrożonego dobra osobistego, natomiast odszkodowania nie można wprost zaliczyć do tej kategorii, ponieważ wyrównuje uszczerbek w sferze majątkowej a nie zmierza do przyznania satysfakcji osobistej z tytułu naruszenia godności pokrzywdzonego. W obowiązującej poprzednio ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych z 1967 r. regulacja opłat w sprawie o ochronę dóbr osobistych była odmienna. W art. 31. przewidziano wpis tymczasowy od pozwu w sprawach o prawa niemajątkowe, podobnie jak od pozwu w sprawach, których wartości przedmiotu sprawy nie dało się ustalić w chwili jej wszczęcia. Art. 26 ust. 1 ustawy z 2005 r. jest zbudowany według innej zasady, określa sprawy szczegółowo (o rozwód lub separację) lub dzieli je według kryterium chronionych dóbr wymieniając prawa osobiste, autorskie, z uzyskania patentu na wynalazek, prawa ochronnego na wzór użytkowy, prawa z rejestracji wzoru przemysłowego lub zdobniczego, prawa ochronnego na znak towarowy, prawa z rejestracji na oznaczenie geograficzne, prawa z rejestracji topografii układów scalonych, prawa z rejestracji wzoru zdobniczego. W tym wypadku część z nich ma zakres ograniczony do praw niemajątkowych, a inne (dobra osobiste) takiego ograniczenia nie mają. Poza tym przepis wymienia kategorie zbiorczą pn. innych praw niemajątkowych, a w § 2 posługuje się jeszcze innym kryterium.

Może zatem powstać pytanie o przyczynę i znaczenie pominięcia przez ustawodawcę kryterium rodzaju roszczenia i konsekwencje takiego formułowania przepisu; w szczególności, czy pismo podlega opłacie stałej tylko w razie zgłoszenia roszczenia niemajątkowego (zwłaszcza o złożenie odpowiedniego oświadczenia), a w razie zgłoszenia roszczeń mieszanych należy się opłata zarówno stała, jak i stosunkowa, jak orzekł Sąd Apelacyjny w rozpoznawanej sprawie.

Poszukując odpowiedzi należy zwrócić uwagę na motywy zmian w przepisach o kosztach sądowych dokonane w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. i uwzględnić wymagania wobec aktów normatywnych nakładających ciężary

publiczne na osoby i inne podmioty, a taki charakter ma obowiązek uczestnictwa stron w kosztach funkcjonowania państwowych organów wymiaru sprawiedliwości. Obciążenia te muszą wynikać z ustawy, podlegają ścisłemu określaniu obowiązku, a ponadto wysokość ich nie może tamować dostępu do sądu, będącego prawem konstytucyjnym. Twórcy nowej ustawy niewątpliwie dążyli również do uproszczenia ustalania wysokości i poboru opłat sądowych.

Realizacja tych założeń przejawia się w wydatnym rozszerzeniu rodzajów spraw, w których pobiera się opłatę stałą, uznawaną w piśmiennictwie nawet za regułę. Ocena taka nie jest pozbawiona podstawy, gdyż przepisy kazuistycznie wyliczające obowiązek uiszczenia opłaty stałej wypełniają niemal w całości działy 2 – 8 (art. 22-78) ustawy. Szczegółowość tych unormowań nakazuje z ostrożnością podchodzić do wykładni kontekstowej każdego z analizowanych przepisów. Zadaniem ustawodawcy było bowiem przede wszystkim stworzenie systemu kompletnego, wykluczającego pozostawienie pewnych kategorii spraw poza regulacją.

Poszukiwanie podstawy do obciążenia skarżącego dwiema opłatami, stosunkową i stałą sprzeciwiałoby się wspomnianym już motywom zastąpienia ustawy z 1967 r. nową ustawą, zwłaszcza konieczności obniżenia ich wysokości.

Ogólny charakter, istotny dla rozstrzygnięcia każdego wypadku mają przepisy art. 12 i 13. Pierwszy ustanawia regułę pobierania opłaty stałej w sprawach o prawa niemajątkowe oraz o niektóre prawa majątkowe wskazane w ustawie, a drugi regułę pobierania opłaty stosunkowej w sprawach o prawa majątkowe.

W toku interpretacji, w pierwszej kolejności należy wyjaśnić znaczenie i kryteria podziału na sprawy o prawa majątkowe i niemajątkowe. Pojęcia te nie zostały zdefiniowane w ustawie o kosztach sądowych ani w kodeksie postępowania cywilnego, a przykłady ich użycia nie prowadzą do pewnych wyników. Np. z art. 17 pkt 1 k.p.c. zdaje się wynikać, że sprawie majątkowej nadaje się znaczenie szersze niż roszczeniu, ale w innych przepisach (np. art. 19 § 1 i 2 k.p.c.) wyrażenia: sprawa i roszczenie używane są zamiennie.

Orzecznictwo wyjaśniło treść pojęcia praw oraz spraw majątkowych, wiążąc je z uwarunkowaniami ekonomicznymi. Źródłem roztrząsanych wątpliwości jest zatem pytanie o relacje między sprawą o prawa majątkowe i sprawą, w której powód dochodzi roszczenia majątkowego. Jeżeli przyjmie się ich tożsamość, wówczas art. 12 i 13 uzyskają treść „w sprawach, w których powód dochodzi roszczenia majątkowego (albo niemajątkowego)” i takim lub równoważnym zdaniem zostanie poprzedzony albo uzupełniony przepis art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. W tym wypadku kryterium kwalifikacji sprawy będzie stanowiło żądane świadczenie (roszczenie) i jego związek z interesami ekonomicznymi powoda.

Można jednak przedmiot sprawy odnieść do prawa podmiotowego, jako prawa chronionego. W takim wypadku należy wpierw ustalić na jakich stosunkach opiera się prawo powoda. Jeżeli są to prawa osobiste, to nawet w razie istnienia związku z sytuacją ekonomiczną powoda przedmiotem ochrony będzie prawo niemajątkowe. Jest oczywiste, że powództwo zawierające żądanie zadośćuczynienia roszczenia pieniężnego nie można by uznać jako majątkowej sprawy wytoczonej o ochronę np. naruszonej czci.

Sąd Najwyższy rozpoznający zażalenie nie podziela interpretacji przedstawionej w pierwszej kolejności. Stawianie znaku równości między sprawą o prawa majątkowe a roszczeniem majątkowym nie byłoby zgodne z ustawą, która zawiera przepisy uzależniające wpis stały od rodzaju roszczenia (art. 68 i 69). Dowodzą one, że redakcja art. 26 nie jest przypadkowa, a użyte w tym przepisie określenia przedmiotu sprawy podkreślają, że charakter roszczenia nie stanowi kryterium kwalifikacji sprawy pod kątem rodzaju opłaty. Wniosek taki jest zgodny z regułą wykładni, która – poza wypadkami wyjątkowymi - sprzeciwia się zastępowaniu wyrażeń ustawowych innymi, nadającymi przepisowi odmienne znaczenie.

Koncepcja praw podmiotowych opiera się na przekonaniu o istnieniu dóbr jednostki podlegających ochronie. Jeśli chodzi o dobra osobiste, o których powód twierdzi, że zostały naruszone, ich istnienie usprawiedliwia godność osoby. Ochrona, której w pozwie domaga się powód w razie samowolnego zagrożenia lub

naruszenia, dotyczy skonkretyzowanego dobra osobistego i te fakty sąd będzie ustalał oraz dobierał środki zapobiegające lub przywracające stan poprzedni.

Przepis określający rodzaj i wysokość opłaty sądowej w sprawie o ochronę dóbr osobistych (art. 26 ust. 1 pkt 3) nie powtarza przymiotnika „niemajątkowy”, zamieszczonego w przepisach ogólnych (art. 12 i 13 u.k.s.c.) gdyż oczywiste jest, że godność osoby jest dobrem niemajątkowym i taki charakter ma prawo podmiotowe oparte na tej podstawie. Nie ogranicza przedmiotu pozwu do ochrony praw niemajątkowych, jak uczynił to w pktach 4-6. W związku z tym treść art. 26 ust. 1 pkt 3 jest jednoznaczna, a włączanie dodatkowego kryterium w postaci przedmiotu roszczenia byłoby niezgodne z tekstem interpretowanego przepisu. Nie można również przypuszczać, że ustawodawca nie dostrzegał istnienia praw osobistych majątkowych i niemajątkowych i odrębnej ich regulacji, a przykładem tego są prawa autorskie, spośród których prawa niemajątkowe podlegają opłacie jak inne dobra osobiste. Art. 78 ust. 1 pr. aut. przewiduje roszczenia o świadczenia osobiste (np. złożenie oświadczenia publicznego) oraz roszczenia o zapłatę zadośćuczynienia na rzecz twórcy lub na cel społeczny. Autorskie prawa majątkowe są natomiast chronione według innych reguł i na pierwsze miejsce wysuwają się roszczenia o świadczenia majątkowe choć ustawodawca nie zrezygnował z oświadczenia sprawcy publikowanego w prasie (art. 79 ust. 2 pkt 1 pr. autorskiego).

Omawiane różnice znalazły odbicie w ustawie o kosztach sądowych. W art. 26 ust. 1 ochrona praw autorskich znalazła unormowanie w punkcie (4) z wyraźnym zaznaczeniem, że opłata stała należy się od pozwu w sprawach o ochronę niemajątkowych praw autorskich. Wobec tego, że podział na prawa majątkowe i niemajątkowe został dokonany w samej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych, rodzaj prawa wskazany w art. 26 ust. 1 pkt 4 łączy się wyraźnie z systematyką ustawy regulującej te prawa, co wystarcza do przyjęcia zapatrywania, że opłata stała należy się od pozwu tylko w sprawach o ochronę niemajątkowych praw autorskich (art. 78 ust. 1) oraz konstatacji, że ustawodawca stwierdził to wyraźnie, czego nie dokonał w punkcie poprzedzającym dotyczącym dóbr osobistych.

W art. 26 ustawodawca przyjął także inne rozwiązanie; nie rezygnując mianowicie w sprawach o rozwód z najprostszej konstrukcji opłaty stałej, uwzględnił charakter roszczeń alimentacyjnych oraz roszczeń o eksmisję między małżonkami, luźniej związanych z zasadniczym przedmiotem rozstrzygnięcia (rozwód i wina rozkładu) i obowiązek odrębnej opłaty przesunął na chwilę orzekania. Wynika to z treści ust. 2 u.k.s.c., a przepis byłby zbędny, gdyby stosować wykładnię art. 26 przyjmującą charakter roszczeń jako kryterium opłat należnych już w chwili składania w sądzie pozwu oraz środków odwoławczych (por. uchwałę SN z 19 czerwca 2007 r., III CZP 48/07 niepubl.)

Pobieranie stosunkowej i stałej opłaty sądowej w jednej sprawie o ochronę naruszonych dóbr osobistych było w przeszłości akceptowane (postanowienie Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 8 grudnia 1994 r., I ACz 297/94, OSA 1997/3/14). Orzeczenie to zapadło pod rządem ustawy z 1967 r., która nie miała wymaganej obecnie szczegółowości. Poza tym jej art. 29 i 30 ustalały jako zasadę pobieranie wpisu stosunkowego obliczanego od wartości przedmiotu sprawy, a wpis stały traktowały jako wyjątek („chyba, że...”). Wysokość oraz podział rodzajów spraw pod kątem rodzaju wpisu dokonywane było dopiero w kolejnych rozporządzeniach Ministra Sprawiedliwości wydanych na podstawie art. 37 ustawy. W takim stanie prawnym można było dojść do wniosku, że roszczenie pieniężne zgłoszone w sprawie o ochronę dóbr osobistych podlega samodzielnie ustalonej opłacie – wpisowi stosunkowemu. Zmiana dokonana ustawą z 28 lipca 2005 r. polegająca na określeniu w ustawie rodzaju i wysokości wpisu stałego dla każdego rodzaju spraw uzasadnia ponowną interpretację wyłaniającego się zagadnienia.

Wobec ustalenia, że pozew (a następnie środki odwoławcze i zaskarżenia) o ochronę dóbr osobistych podlega opłacie stałej, należy stwierdzić, że powód w rozpoznawanej sprawie uiścił obciążającą go opłatę od pozwu a następnie opłatę od apelacji z naddatkiem.

Uzasadnia to uchylenie zaskarżonego postanowienia na podstawie art. 394¹ k.p.c. w związku z art. 398¹⁵ k.p.c.